

ХАЙНРИХ БЪОЛ КОГАТО ВОЙНАТА СВЪРШИ

Превод от немски: Венцеслав Константинов, —

chitanka.info

Вече съмваше, когато приближихме към немската граница. Отляво се виждаше широка река, а отдясно — гора; по краищата ѝ можеше да се разбере колко е дълбока. Във вагона беше станало съвсем тихо, влакът бавно напредваш по вече възстановената железопътна линия, минаваше покрай разрушени домове и раздробени телеграфни стълбове. Момчето, което седеше до мен, свали очилата си и внимателно ги почисти.

— Боже мой — ми прошепна то, — имаш ли някаква представа къде се намираме?

— Да — казах аз. — Реката, която току-що видя, се нарича у нас Рейн, а гората, която виждаш отдясно, се казва Райхсвалд. Скоро ще бъдем в Клеве.

— Ти тукашен ли си?

— Не.

Вече ми бе станал досаден. Подлуди ме цяла нощ да ми разправя със своя тънък ученически глас как тайно чел Брехт, Тухолски, Валтер Бенямин, а също Пруст и Карл Краус. Разказваше ми още, че искал да следва социология, а също и теология и че щял да допринесе за установяването на нов ред в Германия. Когато в утринната дрезгавина спряхме в Неймехен и се каза, че вече сме на немската граница, той страхливо разпита наоколо дали някой не би искал да размени конци за две цигарени угарки. Никой не се обади и тогава аз предложих да откъсна военните емблеми от яката си — мисля, наричаха ги петлици, — за да ги разнищим на тъмнозелени конци. Свалих куртката си и наблюдавах как той грижливо изрязва емблемите с парче тенекия, после ги разнищи, а след това наистина се залови с така получените конци да пришие нашивките си на портупей-юнкер към своите пагони. Попитах го дали тази шивашка дейност трябва да се обясни с влиянието на Брехт, Тухолски, Бенямин и Карл Краус, или може би някакво неосъзнато влияние на поета Юнгер го подтиква да възстанови с оръжието на Палечко своя военен ранг. Той се изчерви и каза, че с Юнгер отдавна си бил разчистил сметките. Когато пристигнахме в Клеве, преустанови своята шивашка дейност и седна до мен, все още с оръжието на Палечко в ръка.

— Не мога да се сетя нищо във връзка с Клеве — каза той. — Абсолютно нищо. На теб идва ли ти нещо наум?

— Да — казах аз. — Замъкът на Лоенгрин, фирмата за маргарин „Лебед със синя кордела“, а също и Ана фон Клеве, една от жените на Хенрих VIII.

— Наистина — каза той — Лоенгрин... Но къде ние купувахме маргарин от фирмата „Санела“. Няма ли да вземеш угарките?

— Не — казах аз. — Задръж ги за баща си. Искам да вярвам, че той ще те напердаши, когато се прибереш къде с тези нашивки на раменете.

— Това ти не го разбираш — каза той. — А за Прусия ми идват наум Клайст, Франкфурт на Одер, Потсдам, Принц фон Хомбург, Берлин.

— Е — казах аз. — Доколкото си спомням, Клеве също е стар пруски град... А някъде отгатак, върху отсрещния бряг на Рейн, се намира едно градче, което се казва Везел.

— Дявол да го вземе — каза той, — ама разбира се, майор Шил.

— Отвъд Рейн прусаците никога не са стигали — казах аз, — те са имали само две предмостови укрепления: Бон и Кобленц.

— Прусия — каза той.

— Генерал Бломберг — казах аз. — Трябват ли ти още конци?

Той почервеня и млъкна.

Влакът се движеше бавно. Всички се блъскаха пред отворената врата на вагона и разглеждаха Клеве. По перона на гарата се разхождаха английски часови — лениви и безстрастни, равнодушни и въпреки това нащрек; ние все още бяхме военнопленници. На пътя имаше табела с надпис: „За Кьолн“. Някъде горе сред пожълтелите дървета се издигаше замъкът на Лоенгрин. Над Долни Рейн се спускаше октомври, над нас синееше истинско холандско небе. Спомних си за моите братовчедки в Ксантен, за лелите в Кевелар, за провлаченото наречие и шушукането на контрабандистите из кръчмите, за шествията на Свети Мартин, за сладкарите и Брьогеловия карнавал и за онази миризма на сладкиши, която се носеше навсякъде.

— Опитай се да ме разбереш най-после — каза малчуганът до мене.

— Остави ме на мира — казах аз.

Макар и още да не беше мъж, навярно скоро щеше да стане такъв и по тази причина го мразех. Той изглеждаше обиден от моя отговор и седна, за да направи последните бодове на своите пагони. Не

изпитвах никакво съжаление към него. Неумело, с изцапани от кръв палци, той забиваше иглата в синия плат на своята пилотска куртка. Стъклата на очилата му бяха толкова замъглени, че не можеше да се разбере дали плаче, или само така изглежда. На мене също ми се плачеше — след два, най-много след три часа щяхме да бъдем в Кьолн, а оттам не беше далеч до мястото, където живееше жената, за която се бях оженил и чийто глас никога не бе звучал съпружески.

Неочаквано иззад склада на гарата се появи някаква жена и преди още часовете да разберат какво става, тя вече стоеше пред нашия вагон и от една синя кърпа развиваше нещо, което в първия момент помислих за дете. Това беше хляб. Тя ми го подаде и аз го взех. Той бе тежък, аз се олюлях за миг и едва не паднах от потеглящия влак. Хлябът беше тъмен и още топъл, а аз исках да извикам „благодаря!“, но тази дума ми се стори глупава, а влакът вече набираше скорост и аз така и останах, коленичил с тежкия хляб в ръка. И до ден-днешен не знам нищо повече за тази жена, освен че носеше черна кърпа на главата си и не беше млада.

Когато се изправих с хляба, във вагона бе станало още по-тихо. Всички гледаха в хляба и от техните погледи той ставаше още по-тежък. Познавах тези очи, познавах и хората, на които принадлежаха тези очи. Месеци наред бях размишлявал къде се простира границата между омразата и презрението и не бях я намерил. Известно време ги разделях на такива, които си пришиват нашивки, и на такива, които не си пришиват. Но това трая, докато ни преместиха от американския лагер, в който беше забранено носенето на отличителни знаци, в един английски лагер, където носенето на нашивки беше разрешено. Към онези, които не си пришиваха нашивки, изпитвах известни симпатии до момента, в който, разбрах, че те не притежаваха изобщо военен чин, за да могат да си пришият някакви отличителни знаци. Един от тях, Егелхехт, дори направи опит да свика нещо като съд на честта, който трябваше да ми отнеме правото да бъда немец. (Истински желях този съд, който никога и не се състоя, да притежава властта да ми отнеме това право!) Това, което те не знаеха, беше, че аз ги мразех независимо дали са нацисти, или не, мразех ги не заради техните нашивки и политически възгледи, а заради това, че бяха мъже — мъже от същия пол като онези, с които трябваше да прекарам заедно цели шест

години. Понятията „мъж“ и „глупав“ бяха станали за мен почти равностойни. Някъде отзад се чу гласът на Егелхехт:

— Първият немски хляб, и да го дадат тъкмо на него! Той хълцаше и аз самият едва не се разхълцах. Те никога не биха разбрали, че това не беше само заради хляба и че вече бяхме прекосили немската граница, но най-вече поради това, че за първи път от осем месеца бях почувствал за миг докосването на женска ръка.

— Ти — каза Егелхехт тихо — може би ще отречеш и това, че този хляб е немски?

— Да — отговорих аз. — Ще приложа един типично интелектуалски трик и ще си задам въпроса дали брашното, от което е приготвен този хляб, не е от холандски, английски или американски произход. Хайде, ела! — казах аз. — Вземи хляба и го раздели, ако това ти доставя удоволствие.

Мразех повечето от тях, някои ми бяха безразлични, а Палечко, който последен се присъедини към „нашивкаджиите“, ми беше вече досаден. Въпреки всичко ми се струваше редно да поделея хляба с тях. Сигурен бях, че той не беше предназначен само за мен.

Егелхехт бавно излезе напред. Той беше висок и слаб — висок и слаб като мене. Бе на двадесет и шест години, както и аз. В продължение на три месеца той се бе опитвал да ми втълпи, че един националист още не значи нацист и че понятията чест, вярност, отечество и порядъчност никога не биха могли да изгубят стойността си. На неговия мощен словесен поток аз противопоставях винаги само пет думи — Вилхелм II, Папен, Хинденбург, Бломберг и Кайтел. Него го вбесяваше, че никога не споменах Хитлер, не произнесох името му дори и тогава, когато на Първи май часовият тичаше из лагера и крещеше през една говорителна тръба:

— Hitler is dead, dead is hi!^[1]

— Хайде — казах аз. — Вземи и раздели хляба.

— Пребройте се — каза Егелхехт. Аз му подадох хляба, а той съблече шинела си, постла го с хастара нагоре върху пода на вагона, приглади хастара с ръка и постави отгоре хляба, докато наоколо започнаха да се преброяват.

— Тридесет и втори — каза Палечко и настъпи тишина.

— Тридесет и втори — повтори Егелхехт и ме изгледа, защото аз бях на ред и трябваше да кажа: „Тридесет и трети“, но аз не казах

нищо, обърнах се и загледах навън към селския път със старите дървета край него — наполеоновите тополи, наполеоновите брястове, под които бяхме почивали с моя брат, когато от Веце тръгнахме с велосипеди към холандската граница, за да купим евтино шоколад и цигари.

Чувствах, че онези зад мен са ужасно обидени. Разглеждах жълтите табели по пътя, на които пишеше „За Калкар“, „За Ксантен“, „За Гелдерн“, чувах зад себе си шума от джобното ножче на Егелхехт и усещах как обидата се сгъстява в буреносен облак. Те винаги бяха обидени за нещо — обиждаха се, когато някой английски часови им предложеше цигара, обиждаха се и когато не им предложеше; бяха обидени, когато аз ругаех Хитлер, а Егелхехт се обиждаше смъртно, когато не ругаех Хитлер. Палечко бе чел тайно Бенямин и Брехт, Пруст, Тухолски и Карл Краус, но щом прекосихме немската граница, побърза да си пришие нашивките на портупей-юнкер. Извадих от джоба си цигарата, която бях получил за моите нашивки на щабен ефрейтор, обърнах се и седнах до Палечко. Гледах как Егелхехт разделя хляба — най-напред на две, след това половинките на четири, а всяка четвъртинка на осем части. Така на всекиго щеше да се падне по един голям залък тъмен хляб във формата на кубче, което преценявах на около шестдесет грама.

Егелхехт вече се канеше да раздели и последната осминка и всеки разбираше, че онези, на които се паднат средните филии, ще получат най-малко пет или десет грама повече, тъй като хлябът бе изпъкнал в средата, а Егелхехт бе нарязал филиите еднакво дебели. Накрая обаче той отрязва изпъкналите части на двете средни филии и каза:

— Тридесет и три. Да вземе първо най-младият.

Палечко ме погледна, изчерви се, наведе се, взе едно парче хляб и веднага го пъхна в устата си. Така всичко протече гладко, докато дойде ред на Бувиe, който винаги говореше за самолети и едва не ме беше подлудил с брътвежите си. Той взе своето парче хляб, след него беше мой ред, а след мен — на Егелхехт. Аз обаче не помръднах. С удоволствие бих си запалил цигарата, но нямах кибрит, а и никой не ми предложи. Които вече си бяха взели парчето хляб, уплашено престанаха да дъвчат, а онези, които още не бяха го получили, не разбираха какво става, но все пак схванаха, че не желая да поделя

хляба с тях. Те изглеждаха обидени, докато другите (които вече бяха получили дела си) бяха само смутени. Аз се опитвах да гледам навън към наполеоновите тополи, наполеоновите брястове, към накъсаната от пролуки алея, в които синееше холандското небе, но опитът ми да се покажа безучастен не сполучи. Страхувах се от сбиването, което щеше да последва. Аз не умеех да се бия, а дори и да умеех, това нямаше много да ми помогне — те щяха да ме смажат от бой, както някога в лагера при Брюксел, когато бях заявил, че предпочитам да съм мъртъв евреин, отколкото жив немец. Извадих цигарата от устата си — от една страна, защото в този момент тя ми изглеждаше смешна, от друга — защото исках да я запазя невредима при сбиването. Гледах към Палечко, който седеше до мен и бе почервенял като цвекло. Тогава Гугелер, който беше на ред след Егелхехт, взе своето парче хляб и веднага го пъкна в устата си, а останалите направиха същото. Бяха останали само три парчета хляб, когато напред излезе един, когото дори не познавах добре — беше пристигнал в нашата палатка на времето в лагера при Брюксел. Той беше вече на възраст, почти петдесетгодишен, дребен, с тъмно, покрито с белези лице. Когато в лагера започвахме да се караме, той никога нищо не казваше, а излизаше от палатката и започваше да тича покрай оградата от бодлива тел като човек, който неведнъж е правил това.

Не знаех дори малкото му име, беше облечен в съвсем избеляла тропическа униформа, а на краката си носеше ниски цивилни обувки. Сега той излезе от задната част на вагона и тръгна право към мене, застана отпреде ми и каза с изненадващо мек глас:

— Вземи хляба!

След като аз не го взех, той поклати глава и каза:

— Дяволски умеете да придавате на нещата символична стойност. Та това е хляб, и нищо друго! Жената го даде на теб, хайде, ела!

Той взе едно парче хляб, пъкна го в дясната ми ръка, която безпомощно висеше надолу, и стисна пръстите ми около хляба. Очите му бяха съвсем тъмни, но не черни, а лицето му издаваше, че е видял не един затвор. Аз кимнах с глава, раздвижих мускулите на ръката си, за да задържа хляба, а през вагона премина дълбока въздишка на облекчение. Егелхехт взе своето парче хляб, а след него и възрастният в тропическата униформа.

— По дяволите — каза възрастният. — Вече дванадесет години, откак съм напуснал Германия, но постепенно започвам да разбирам, че всички сте побъркани.

Още преди да успее да сложа хляба в устата си, влакът спря и ние слязохме.

Пусто поле, ниви с цвекло, никакви дървета. Няколко белгийски часови с фландърски лъвове на фуражките и яките тичаха покрай влака и викаха:

— Излизайте, излизайте всички!

Палечко остана до мен, избърса стъклата на очилата си, погледна към табелката на гарата и каза:

— Веце. Идва ли ти нещо наум?

— Да — казах аз. — Намира се северно от Кевелар и западно от Ксантен.

— Ах, да — каза той. — Кевелар, Хайнрих Хайне.

— А Ксантен е известен със Зигфрид, в случай че си забравил.

Мислех си, че във Веце живееше леля Хелене. Но защо не продължихме за Кьолн? От Веце не беше останало много нещо виждаха се само няколко червеникави петна от разрушени сгради между върховете на дърветата. Леля Хелене бе имала във Веце голям магазин, истински селски магазин, и всяка сутрин ни бе пъхала в джобовете пари, за да се возим с лодка по Неерс или да ходим с велосипеди до Кевелар. Спомних си за неделните проповеди в църквата, които заплашително звучаха над главите на местните контрабандисти и прелюбодейци.

— Хайде! — каза — белгийският часови. — Побързай, или не ти се иска да се прибереш вкъщи?

Влязох през вратата на временния лагер. Най-напред трябваше да преминем покрай един английски офицер, който ни връчи по една банкнота от двадесет марки, а ние трябваше да подпишем разписка. След това трябваше да отидем при лекаря. Той беше немец, беше млад и ухилен. Лекарят изчака, докато се съберем дванадесет или петнадесет души в стаята, и каза:

— Който се чувства толкова болен, че не може още днес, още днес да се прибере вкъщи, трябва само да вдигне ръка.

Неколцина от нас се разсмяха на този страшно остроумен виц, а след това минахме покрай неговата маса, получихме по един печат

върху документите си за освобождаване и излязохме през другата врата. За миг останах пред отворената врата, чух как лекарят отново каза: „Който се чувства толкова болен...“, и след това отминах. Когато вече бях в другия край на коридора, чух отново да се смеят. После продължих към следващия пункт — това беше един английски фелдфебел, застанал насред полето до един непокрит нужник. Фелдфебелът рече:

— Покажете военните си книжки и всички документи, които са ви останали.

Рече го на немски и когато пленниците показаха военните си книжки, той посочи към нужника и им заповяда да ги хвърлят там. После добави, все тъй на немски:

— Побързайте за увеселението!

Повечето се разсмяха на този виц и въобще аз установих, че немците неочаквано добиват чувство за хумор, ако хуморът е чуждестранен. Дори Егелхехт се беше засмял на думите на американския капитан в лагера, който бе посочил телените мрежи и бе казал: „Момчета, не вземайте нещата толкова трагично, най-последние ви е сте на свобода“.

Английският фелдфебел подкани и мен да си покажа документите, но аз не притежавах други, освен документа за освобождаване. Военната си книжка бях продал на някакъв американец срещу две цигари, така че казах:

— Нямам други документи.

Това така го ядоса, както на времето и американския фелдфебел, на чийто въпрос: „Член ли сте на Хитлеровата младеж, Щурмовите отряди или Нацистката партия?“, бях отговорил с „не“. Тогава той ме беше наругал и ме беше наказал с допълнителна работа, като при това спомена за някакво сексуално преживяване с моята баба, чиято същност не разбрах поради слабите си познания на американския жаргон. Всичко, което не отговаряше на тяхното клише, ги вбесяваше. Така и сега английският фелдфебел почервеня от гняв, изправи се и започна да ме претърсва. Не беше нужно да търси дълго, за да намери моя дневник — той беше дебел, направен от хартиени торби и скрепен с телени кламери. В него бях отбелязал всичко, което ми се бе случило от средата на април до края на септември — от взимането ми в плен от американския сержант Стивънсън до последните ми бележки, които

бях направил във влака, докато пътувахме през мрачния Антверпен и аз четях по стените на къщите: „Vive le Roi“^[2] Това бяха повече от сто страници хартия от книжни торби, гъсто изписани. Побеснелият фелдфебел ми го отне, хвърли го в нужника и извика: „Didn't I ask you for paper?“^[3] След тези думи аз можех да си тръгна.

Стояхме скупчени пред лагерната врата в очакване на белгийските камиони, които, както ни се каза, трябваше да ни закарат до Бон. Защо точно в Бон? Някой обясни, че Кьолн бил под карантина, тъй като бил заразен от трупове, а друг добави, че ще трябва тридесет, дори четиридесет години да изгребваме развалините и за това дори няма да ни дадат коли, а ще трябва да ги разчистваме с кошове. За щастие, не виждах край себе си никой от онези, с които бях живял в една палатка или пътувал в един вагон. Бръщолевенето, което излизаше от все още непознати за мене уста, ми беше донякъде помалко противно, отколкото от онези, които вече познавах. Отпред някой каза:

— И тогава той прие хляба от евреина.

А друг добави:

— Това са типовете, които ще запеят новата песен. Отзад някой ме побутна и попита:

— Какво ще кажеш за сто грама хляб срещу една цигара?

Той протегна ръка под носа ми и аз видях, че това беше едно от парчетата хляб, които Егелхехт бе разделил във вагона. Поклатих глава. Друг някой каза:

— Белгийците продават цигарите по десет марки парчето. Това ми се видя доста евтино — в лагера немците ги продаваха по сто марки.

— Някой иска ли цигари?

— Да — казах аз и пяхнах моята банкнота от двадесет марки в нечия непозната ръка.

Тук всеки въртеше търговия. Това беше единственото, което ги занимаваше сериозно. Срещу две хиляди марки и една износена униформа един получи цивилен костюм — размяната и преобличането се извършиха сред чакащата тълпа, когато изведнъж чух някой да вика:

— Към костюма спадат и долните гащи, това е повече от ясно! Както и вратовръзката.

Някой продаваше ръчния си часовник за три хиляди марки. Но главен предмет на търговия беше сапунът. Идващите от американски лагери притежаваха много от него — някои и по двадесет парчета, — тъй като всяка седмица бяха раздавали сапун, но никога не бе имало вода. Идващите от английски лагери изобщо не бяха получавали сапун. Сега зелените и червени калъпчета преминаваха от ръка на ръка. Някои бяха проявили върху сапуна своя изобразителен талант и бяха направили от него кученца, котенца и джуджета, а сега изведнъж се оказваше, че скулптурните амбиции намаляваха търговската му цена — неоформените парчета имаха по-висока цена от оформените, тъй като при тях съществуваше опасност за загуба в теглото.

Непознатата ръка, в която бях пъхнал банкнотата от двадесет марки, се появи действително отново и ми бутна две цигари в лявата ръка, и аз бях почти трогнат от подобна честност, но това трая само докато узнах, че белгийците продават цигарите по пет марки парчето. Навярно тези сто процента печалба представляваха почетна норма като между бойни другари.

Тук останахме около два часа, зад телените мрежи и в спомена си виждам само ръце — търгуващи ръце, които подаваха сапун отдясно наляво и отляво надясно, а пари — отляво надясно и отдясно наляво. Имах чувството, че съм попаднал в някакво змийско гнездо — от всички страни и на всички страни се движеха ръце, протягаха се над раменете и главата ми и предаваха стока и пари в различни посоки.

Палечко бе успял отново да се приближи до мен. Седнахме заедно в белгийския камион, който потегли към Кевелар, прекоси Кевелар, изви към Крефелд и се отправи към Нойс. Над полето и селищата се стелеше тишина, почти не срещяхме хора, а само тук-там животни. Тъмното есенно небе се беше спуснало ниско над нас. От лявата ми страна седеше Палечко, а от дясната — белгийският часови. Гледахме под чергилото на камиона към шосето, което аз толкова добре познавах — брат ми и аз често бяхме пътували по него. Палечко отново се опитваше да се реабилитира, аз всеки път го пресичах, но той започваше отново и отново, само и само да се покаже остроумен. Просто не можеше да се откаже от това.

— Положително нищо не можеш да се сетиш за Нойс — каза той. — Какво ли всъщност би могъл да се сети човек за Нойс?

— Шоколадената марка „Новезиа“ — казах аз. — Известен е още с киселото си зеле и с манастира Квиринос. Но ти навярно никога не си чувал за „Тиванския легион“?

— Не — каза той и отново почервения. Попитах белгийския часови дали е вярно, че Кьолн е под карантина и че е заразен от трупове, а той каза:

— Не, но градът представлява тъжна гледка. Ти тамошен ли си?

— Да — казах аз.

— Готви се за най-лошото... Имаш ли още сапун?

— Да — казах аз.

— Ела — каза той и извади от джоба си пакет тютюн, разтвори го и поднесе под носа ми светложълтия, ситно нарязан тютюн. — За два сапуна ще стане твой. Кажи, не е ли почтена сделка?

Аз кимнах, потърсих в джоба на шинела си сапун, дадох му две парчета и пяхнах обратно пакета с тютюн. Докато прибере сапуна в джобовете си, часовият ми даде да поддържа автомата му. Когато му го връщах, той въздъхна и каза:

— Още известно време ще трябва да носим тези проклети неща. На вас съвсем не ви е толкова лошо, колкото си мислите. Но защо плачеш? Посочих надясно:

— Рейн.

Пътувахме към Дормаген. Видях как Палечко понечи да отвори уста и бързо казах:

— За бога, млъкни най-после!

Навярно възнамеряваше да ме попита дали ми идва наум нещо за Рейн. Слава богу, сега той бе дълбоко обиден и до Бон не промълви нито дума.

В действителност в Кьолн бяха оцелели някои сгради. На едно място дори видях пътуващ трамвай, а също хора, та и жени. Една от тях ни махна с ръка. Извихме от Нойския път към околоръстните улици и минахме по тях, а пък аз през цялото време очаквах да се разплача, но не ми идваха сълзи. (Бяха разрушени даже сградите на осигурителното дружество по околоръстните улици, а от

Хоенцауфенските бани бяха останали само няколко светлосини плочки. През цялото време се надявах, че камионът ще завие надясно, тъй като бяхме живели близо до Каролингския пазар. Но камионът не зави, премина по околоръстните улици към площад Барбароса, през Саксонския пазар, през Салийския пазар, а пък аз не правех и опит да се озърна наоколо и сигурно нямаше да забележа нищо, ако на Клодвигплац началото на колоната не бе попаднало на задръстване и ние не бяхме спрели пред къщата, в която бях живял. И така, аз погледнах към нея. Определението „напълно разрушена“ е неправилно. Само в изключителни случаи една къща може да бъде „напълно разрушена“ — тя трябва да бъде три или четири пъти улучена от бомби, а най-сигурно е, ако след това се запали. Къщата, в която бях живял, според канцеларската терминология беше наистина „напълно разрушена“, но не и в чисто технически смисъл. Това значи, че аз можах да я позная — познах входната врата и копчетата на звънците, а ми се иска да вярвам, че една къща, на която се познават входната врата и копчетата на звънците, не може да бъде, строго погледнато, „напълно разрушена“. Но от къщата, в която бях живял, можеха да се разпознаят и други неща — две помещения в сутерена бяха почти непокътнати, а в партера, по някакъв абсурден начин — дори три. Една останка от стена поддържаше третото помещение, което изглеждаше наклонено и навярно не би издържало проверката с нивелир. От нашето жилище на първия етаж бе останало здраво още едно помещение, но то бе разделено отпред по посока към улицата. Над него се издигаше висок, тесен фронтон с празни дупки вместо прозорци. Но най-интересното бяха двамата мъже, които се разхождаха из нашата всекидневна така, сякаш нозете им отдавна бяха свикнали с нейния под. Единият от тях откачи една картина от стената — гравюрата от Терборх, която баща ми толкова обичаше, — излезе с нея напред и я показа на трети мъж, който стоеше долу пред къщата, но той поклати отрицателно глава като някой, който отказва да вземе предмет, продаван на търг, а мъжът горе се върна обратно и окачи отново гравюрата от Терборх на стената. Той дори я подравни и мене ме трогна тази проява на прецизност — мъжът се отдръпна назад, за да провери дали картината виси добре, и кимна доволно с глава. В това време вторият мъж откачи другата картина от стената — медна гравюра от Лохнер, изобразяваща Кьолнската катедрала, — но,

изглежда, и тя не допадна на третия мъж, който стоеше на улицата. Тогава напред излезе отново първият, който бе закачил обратно гравюрата от Терборх, сви ръцете си на фуния и извика:

— Виждам едно пиано.

Мъжът долу се засмя, кимна с глава, на свой ред сви ръцете си на фуния и извика:

— Отивам да донеса въжета.

Аз не забелязвах пианото, но знаех къде се намира — отдясно в ъгъла, който не се виждаше от улицата и в който се беше скрил мъжът, свалил гравюрата на Лохнер.

— Къде си живял в Кьолн? — ме запита белгийският часови.

— О, тук някъде — казах аз и направих неопределено движение с ръка по посока на западните предградия.

— Слава богу, най-после тръгваме! — каза часовият. Той отново взе в ръце своя автомат, който бе поставил пред себе си на пода на камиона и оправи фуражката си. Фландърският лъв отпред на фуражката му бе доста замърсен.

Когато излязохме на Клодвигплац, можах да открия причината за задръстването. Тук се извършваше нещо като полицейска хайка. Навсякъде се виждаха коли на английската военна полиция, в тях имаше цивилни лица с вдигнати ръце, а наоколо се блъскаше истинска човешка тълпа — мирна, но все пак възбудена. Изненадващо много хора в един толкова тих, разрушен град!

— Това е черната борса — каза белгийският часови. — От време на време полицията прави чистка.

Още преди да напуснем Кьолн, вече излезли на пътя за Бон, аз се унесох в сън и засънувах мелничката за кафе на майка ми. Мъжът, който напразно бе предложил гравюрата от Терборх, спусна мелничката с едно въже на улицата, но мъжът долу не я прие и другият отново я изтегли горе, отвори вратата към антрето и се опита да я закачи там, където беше висяла — отляво зад кухненската врата. Но на това място вече нямаше стена, и въпреки това мъжът опитваше отново и отново. (Тази любов към реда ме трогна дори в съня ми.) С показалеца на дясната си ръка той търсеше куката на стената, но не я намери и се закани с юмрук към сивото есенно небе, което не

предлагаше място за мелничката за кафе. Най-после той се отказа, пак завърза въжето около мелничката, излезе напред, спусна я долу и отново я предложи на третия мъж, онзи отново я отхвърли, а първият мъж я изтегли обратно горе, отвърза въжето и пъкна мелничката под сакото си, сякаш беше някаква скъпоценност. След това той намота въжето, сви го в нещо като диск и го хвърли в лицето на третия мъж, който стоеше долу. През цялото време се безпокоях за съдбата на мъжа, който напразно бе предложил гравюрата на Лохнер, но така и не можах да го открия — нещо ме възпираше да погледна към ъгъла, в който се намираше пианото и писалището на баща ми. Чувствах се нещастен, като си представех, че той би могъл да прочете бележниците на баща ми. Сега мъжът с мелничката стоеше пред вратата на всекидневната и се опитваше да я закачи на таблата на вратата — той изглеждаше твърдо решен да осигури на мелничката за кафе трайно място и аз почувствах, че го обичам, преди още да открия, че той е всъщност един от многото наши приятели, които майка ми бе утешавала под мелничката за кафе, един, който беше убит от бомба в самото начало на войната.

Още преди да пристигнем в Бон, белгийският часови ме събуди.

— Стани — каза той, — разтъркай си очите, виж, свободата е вече близо.

Аз се изправих, като мислех за многото хора, седели под мелничката за кафе на майка ми — избягали от училище ученици, на които тя разсейваше страха от класните работи, нацисти, които се опитваше да поучи, и ненацисти, които се мъчеше да подкрепи. Всички те бяха седели на стола под мелничката за кафе, бяха получавали утеха и упреци, защита и отсрочка. С горчиви думи техните идеали бяха разрушавани и с кротки думи им бе предлагано онова, което щеше да надживее всички времена — милостта към слабите, утехата за преследваните.

Минахме покрай старите гробища, пазара, университета, а след това се появи Бон. През Кобленцката порта влязохме в дворцовия парк.

— Сбогом — каза белгийският часови.

А Палечко се обърна към мен с изморено детско изражение на лицето:

— Пиши ми все пак някой път!

— Добре — казах аз, — ще ти изпратя целия си Тухолски.

— Чудесно — каза той, — а също и Клайст, нали?
— Не — казах аз. — Само онова, което ми се повтаря.

Пред вратата от бодлива тел, през която окончателно излязохме на свобода, стоеше един мъж помежду два големи кош за пране. Единият кош бе пълен с ябълки, а в другия имаше няколко парчета сапун. Мъжът крещеше:

— Витамини, приятели! Една ябълка срещу парче сапун!

Почувствах как в устата ми се насъбира слюнка — вече почти бях забравил как изглеждат ябълките. Дадох му един сапун, получих една ябълка и веднага я ухапах. Спрях се и загледах как другите излизат през вратата. Мъжът нямаше нужда да вика повече, търговията вървеше безгласно — изваждаше от кошa една ябълка, получаваше за нея парче сапун, което хвърляше в празния кош. Звукът, който издаваше падналият на дъното сапун, беше или тъп, или остър. Не всички купуваха ябълки, защото не всички притежаваха сапун, но търговията вървеше така бързо, като в магазин за самообслужване. Когато изядох моята ябълка, мъжът вече беше напълнил до половината своя кош със сапун. Всичко се извършваше мигновено, гладко и без много приказки. Дори крайно пестеливите и пресметливите не можеха да устоят при вида на ябълките и аз изпитвах съжаление към тях. Ето как ласкаво родината посрещаше завръщащите се — с витамини.

Измина доста време, докато в Бон открия телефон. Най-последно момиче от пощенската служба ми обясни, че телефони са получили само лекарите и свещениците, и то само в случай, че не са били нацисти.

— Такъв ужас изпитват от „вълколаците“^[4]! — каза момичето. — Нямате ли случайно някоя цигара за мене? Извадих от джоба си пакета с тютюн и рекох:

— Да ви свия ли цигара?

Тя каза, че можела сама, и аз видях как извади цигарени книжки от джоба на палтото си и много умело и бързо си сви една дебела цигара.

— На кого искате да се обадите? — попита тя, а когато отговорих: „На жена си“, засмя се и каза, че съвсем не съм ѝ изглеждал женен.

Аз също си свих цигара и я попитах дали няма някаква възможност да продам един сапун, тъй като ми трябват пари за път, а нямам нито пфениг.

— Сапун! — извика тя. — Покажете ми го. Намерих едно парче сапун в подплатата на шинела си, тя го измъкна от ръцете ми, помириса го и каза:

— Боже мой, истински „Палмолив“! Колко ли може да струва? Знаете ли, ще ви дам петдесет марки за него.

Погледнах я учудено, а тя каза:

— Знам, че ще ви дадат за него и осемдесет марки, на аз не мога да си позволя това.

Не исках да приема петдесет марки, но тя настоя, пъкна банкнотата в джоба на шинела ми и излезе тичешком от пощенската служба. Беше много красива — с онази зажадняла красота, която придава на женските гласове особена похотливост.

Това, което ми направи най-силно впечатление в пощенската служба, а и по-късно, докато се разхождах из Бон, беше, че никъде не видях пъстро облечени студенти, както и това, че навсякъде миришеше на лошо — миришеха всички хора, всички помещения и аз разбрах защо момичето се беше зарадвало толкова на сапуна. Отидох на гарата и се опитах да разбера как бих могъл да стигна до Оберкершенбах (там живееше онази, за която се бях оженил), но никой не ми даде отговор. Знаех, че това селище се намира в Айфел, недалеч от Бон, но никъде не намерих географска карта, в която да проверя точното му разположение. Навярно картите бяха забранени заради „вълколаците“. Винаги съм знаел къде точно се намира дадено място и това, че не успях да науча нищо определено за този Оберкершенбах, ме правеше неспокоен. Прехвърлих в ума си всички адреси в Бон, които знаех, но не открих между тях нито един лекар или свещеник. Най-после си спомних за един професор по теология, който заедно с един приятел бяхме посетили малко преди войната. Той беше имал някакви разпавии с Рим във връзка със списъците на забранените книги и тогава ние отидохме при него просто за да му засвидетелстваме нашите симпатии. Вече не помнех наименованието на улицата, но знаех къде се намира — тръгнах надолу по Попелсдорфералее, свих наляво, след това още веднъж наляво, открих къщата и се почувствах истински облекчен, когато прочетох на входната врата името на

професора. Вратата отвори самият професор — той изглеждаше много остарял, отслабнал, прегърбен и доста побелял. Аз казах:

— Навярно вече не си спомняте за мен, господин професоре. Веднъж, когато имахте разпавии с Рим и с църковните списъци, ви бях дошъл на гости. Мога ли да поговоря с вас за малко?

Той се засмя, когато казах думата „разпавии“, а когато свърших, каза „Моля!“ и ме въведе в работния си кабинет. Това, което ми направи впечатление, беше, че тук вече не миришеше на тютюн. Всичко останало беше непроменено — многото книги, картотечните кутии, а също декоративните каучукови дръвчета. Казах на професора, че доколкото ми е известно, само свещениците и лекарите имат телефони и че на всяка цена трябва да говоря с жена си. Той ме остави да му обясня всичко — нещо много рядко за него, — а след това каза, че макар и да бил свещеник, нямал телефон.

— Виждате ли — каза той, — аз не давам причастие.

Предложих му тютюн и изпитах съжаление към него, когато видях как гледа към моя тютюн. Винаги изпитвам съжаление към старите хора, когато им се налага да се лишат от нещо, което обичат. Ръцете му трепереха, докато си пълнеше лулата, и то не само защото бе стар. Когато най-после я запали — аз няхах кибрит и не можех да му помогна, — той ми каза, че не само лекарите и свещениците имат телефон, но също и онези кафе-шантани, които „никнат навсякъде, където има войници“. Трябвало да опитам в някой от тези кафе-шантани, такъв един имало точно на ъгъла. Когато на раздяла оставих на писалището му тютюн за няколко лули, той се разплака и през сълзи ме попита дали съзнавам какво върша, а аз отговорих, че съзнавам, и го убедих да приеме тютюна като закъсняла отплата за мъжеството, което бе проявил някога в разпавиите с Рим. С удоволствие бих му подарил и парче сапун — имах още пет или шест в хастара на шинела си, — но се страхувах, че от радост може да му се пръсне сърцето — той беше толкова стар и изнемощял.

Определението „кафе-шантан“ беше твърде изискано за заведението, в което се озовах, но това ме смути по-малко, отколкото английския часови пред входа му. Беше младо момче и когато заставах пред него, ме изгледа строго. Посочи ми табелата, която забраняваше достъпа на немци в заведението, но аз му обясних, че тук работи сестра ми, че току-що съм се завърнал в милото си отечество, а ключът

от къщата е в нея. Той попита за името на сестра ми и мене ми се стори, че ще е най-сигурно, ако назова най-немското от всички немски женски имена, затова казах: „Гретхен“.

— Да — каза той. — Това ще е онази русокосата — и ме пусна да вляза вътре.

Ще спестя описанието на обстановката в заведението, като ще насоча читателя към съответната литература по въпроса, а също и към филмите и предаванията по телевизията от този род. Ще си спестя дори описанието на Гретхен. (Виж за това по-горе.) Важното беше, че Гретхен схвана твърде бързо положението и се съгласи срещу хонорар от едно парче „Палмолив“ да уреди телефонна връзка с пасторството в Кершенбах (за което се надявах, че още съществува) и да помоли да повикат на телефона жената, за която се бях оженил. Гретхен говореше свободно английски по телефона и ми обясни, че нейният приятел ще се опита да ме свърже по служебната линия, така щяло да стане по-бързо. Докато чакахме, аз ѝ предложих тютюн, но тя имаше по-хубав от моя. Поисках да платя обещаното като хонорар парче сапун предварително, но тя отговори, че вече се отказвала от него, не искала да приеме нищо за тази услуга и когато настоях да ѝ платя, се разплака и ми изповяда, че един от братята ѝ бил в плен, а другият убит. Изпитвах съжаление към нея, защото никак не е хубаво, когато момичета като Гретхен започнат да плачат. Дори ми призна, че и тя като мен била католичка, и вече се канеше да извади от едно чекмедже снимката си с първото причастие, за да ми я покаже, когато телефонът иззвъня, Гретхен вдигна слушалката и каза: „Моля, господин свещеника“, но аз вече бях чул, че гласът, който се обади, не беше мъжки. Гретхен каза: „Момент“, и ми подаде слушалката. Бях толкова възбуден, че не можах да я задържа, слушалката просто се изплъзна от ръката ми, и, за щастие, падна в скута на Гретхен. Момичето я вдигна, долепи я до ухото ми, а аз казах:

— Ало... Ти ли си? — Да — каза гласът на жена ми. — А ти... Ти къде си?

— Аз съм в Бон — казах аз. — Войната свърши... за мен.

— Господи — каза тя, — просто не мога да повярвам. Не... Това не може да бъде истина!

— Истина е — казах аз, — така е... Получи ли тогава картичката ми?

— Не — каза тя, — каква картичка?

— Когато ме заловиха в плен... Тогава ни разрешиха да изпратим по една картичка.

— Не — каза тя. — Вече осем месеца не знам нищо за тебе.

— Ах, тия свине — казах аз. — Тия проклети свине... Кажи ми само, моля те, къде се намира този Кершенбах?

— Аз... — Тя заплака толкова силно, че не можеше повече да говори, чувах я как хълца и преглъща, докато най-сетне успя да промълви: — ... на гарата в Бон. Ще дойда да те взема.

Повече не чух гласа ѝ, някой каза нещо на английски, което не разбрах.

Гретхен долепи слушалката до ухото си, послуша се за един миг, поклати глава и я окачи. Погледнах я и разбрах, че вече не мога да ѝ предложа сапун. Също така не можех да ѝ кажа „благодаря“ — тази дума ми изглеждаше твърде глупава. Повдигнах безпомощно рамене и си тръгнах.

Върнах се обратно на гарата, а в ушите си още чувах гласа на жената, който никога още не беше звучал съпружески.

1949

[1] Хитлер е мъртъв, той е мъртъв! (англ.) — Б.пр. ↑

[2] Да живее кралят! (фр.) — Б.пр. ↑

[3] Нали ви питах за документи? (англ.) — Б.пр. ↑

[4] Вълколаци — терористични фашистки групи в Германия към края на Втората световна война. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.